

CHRÁNÍME, PEČUJEME, ZVELEBUJEME. PLAKÁTY S ENVIRONMENTÁLNÍ TEMATIKOU V DOBĚ STÁTNÍHO SOCIALISMU¹

Ondřej Táborský

We Protect, We Care, We Enhance. Environmentally-Themed Posters in the Era of State Socialism

Abstract: This study explores the visual communication of environmental themes through posters during the period of state socialism in Czechoslovakia. It analyzes how these posters reflected the contemporary relationship with nature, what artistic and linguistic tools were employed, and how they differed from other areas of communist propaganda. The text focuses on the commissioners, producers, and creators of environmental posters, highlighting their diversity, stylistic eclecticism, and the absence of ideological symbols. Special attention is given to the Ekoplagát triennial as a platform for making environmental messages visible. The study shows that environmental posters served not only as tools of education and promotion but also as a space for artistic autonomy and the articulation of public interest in environmental issues.

Keywords: environmental posters – state socialism – visual communication – Czechoslovakia – graphic design – propaganda – Ekoplagát

Contact: Ondřej Táborský, Národní muzeum, ondrej.taborsky@nm.cz

Úvod

Státní socialismus zničil životní prostředí, životní prostředí zničilo státní socialismus. Tímto paradoxem lze vyjádřit skutečnost, že systém založený na extenzivním hospodářství, které devastovalo krajinu, zanikl i vlivem masové nespokojenosti s jejím stavem. Stalo se tak v situaci, kdy mocenský aparát sice dlouhodobě bránil otevřené diskusi o dopadech průmyslové činnosti na krajinu Československa a zdraví jeho obyvatel, současně však byla z jeho podnětu ekologická rizika neustále vizuálně přítomná. Jedním z nosičů tohoto zhmotnění ekologického diskurzu byly oficiální plakáty vydávané v deseti-tisícových nákladech distribuovaných po celé zemi.

Plakáty s ekologickým poselstvím symbolicky stály za prvním otřesem autority komunistického panství v očích veřejnosti. Jen týden před 17. listopadem 1989 se skupina přátel z punkového prostředí v severočeských Teplicích rozhodla zburcovat místní obyvatele vylepením desítek plakátů po městě již několik týdnů sužova-

ném smogovým sevřením.² Přes zásah bezpečnostních složek se punková iniciativa proměnila ve veřejnou artikulaci nespokojenosti, která gradovala a vynutila si 20. listopadu první dialog s lokálním mocenským aparátem uspořádaný na teplickém stadionu.³ Šlo o jednu z posledních historických událostí, kde hlavním prvotním komunikátorem při mobilizaci společnosti byl plakát, a to v době, kdy vlivem nástupu audiovizuálních médií již nehrál tak významnou komunikační roli. Jak je vůbec možné, že anarchistický plakát k ekologii mohl mít takový význam v situaci, kdy zemi každoročně zaplavovaly plakáty k životnímu prostředí?

System komunistického panství, založený na produktivismu a extraktivismu, budoval v Československu vlastní ochranu přírody již od počátku své existence. Nicméně skutečná diskurzivní a institucionální změna nastala až v sedmdesátých letech. Do té doby bylo životní prostředí vnímáno spíše jako oblast poznávání a péče, nikoli jako vládní priorita. Kořeny zvýšeného veřejného zájmu lze nalézt ve skautské a vědecké komunitě,

1 Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2024–2028/12. I. b, 00023272).

2 Miroslav VANĚK, *Nedalo se tady dýchat. Ekologie v Českých zemích v letech 1969–1989*. Praha: Maxdorf, 1996, s. 235.

3 Tamtéž, s. 236.

přičemž impulzy často přicházely ze zahraničí.⁴ Na mocenské úrovni spadá první institucionalizace ochrany do začátku sedmdesátých let, kdy byla v roce 1971 zřízena Rada pro životní prostředí ČSR a její obdoba pro SSR.⁵ Jejich pravomoci však byly značně omezené, soustředily se především na informování, propagaci a koordinaci činností s nově vzniklými odbory ochrany životního prostředí při národních výborech. Vybrané sféry zájmu pak poněkud neorganicky náležely pod jednotlivá ministerstva.⁶ Ochrana lesů například spadala pod Ministerstvo lesního a vodního hospodářství (MLVH), které se však zároveň zabývalo jejich těžbou. Samotná ochrana přírody zase příslušela pod Ministerstvo kultury, kde byla přidělena pod správu památek.

Souběžně se začala formovat síť kritičtějších ekologických aktivit zakládaných pod křídly oficiálních institucí. Brontosaurus, mediálně nejznámější aktivita, se zrodil v roce 1975 díky stejnojmenné akci v rámci SSM a s podporou Ústavu krajinné ekologie ČSAV.⁷ Zaměřoval se převážně na mladší populaci a úklidové či edukační aktivity. O čtyři roky později pak z iniciativy mocenského aparátu a ve snaze podchytit a odvést vzrůstající nespokojenost odborné veřejnosti s nedostatečným řešením ekologických problémů vznikl Český svaz ochránců přírody. Postupně se utvořila oficiální matrice zaměřená na životní prostředí, která sestávala z institucí, vědeckých pracovišť, festivalů, spolků, ale i z mediálních programů. Součástí této matrice se stalo i grafické zobrazování environmentálních rizik, včetně plakátů, které hrály významnou roli v komunikaci ekologických témat.

Plakáty patřily k tradičním nástrojům vizuálního sdělení komunistické ideologie a participovala na nich řada tvůrců. Po roce 1948 byly každoročně tisknuty ve statisícových nákladech v různých žánrech – ideologické, bezpečnost práce, kulturní, reklamní. Mezi polovinou padesátých a koncem šedesátých let dosáhly československé plakáty značné výtvarné kvality, a ty filmové si dokonce vydobýly mezinárodní renomé. Nicméně s nárůstem vlivu jiných komunikačních médií (televize, tranzistorová rádia, magnetofony apod.) a překotných urbánních změn začal klesat jak jejich význam, tak rozsah užití. Již nebyly hlavním sdělovacím nástrojem, a z převážně exteriérového komunikátoru se stávaly čím dál více interiérovým doplňkem. Paradoxně právě v této době Československo investovalo do svého polygrafického průmyslu, čímž umožnilo nejen zrychlit produkční proces, ale i technicky zkvalitnit náročnější a fotografické plakáty. V tomto protichůdném kontextu se objevuje nový žánr plakátů orientovaných na ochranu přírody, environmentální rizika a ekologickou výchovu.

Obr. 1. Plakát, autor neuveden, 1978, H8-25023, sbírka plakátů OND, ONČD HM NM

Tato studie se nezaměřuje na dějiny ekologického hnutí ani na stranické přístupy k otázkám životního prostředí, ale na jednu z úrovní vizuální komunikace, která spoluutvářela veřejné povědomí o ochraně přírody. Ve svém článku si kladu otázku, jak moc odpovídala tato nová vrstva oficiální komunikace dalším oblastem grafické produkce. Zajímá mě, nakolik byla ojedinělá a jak moc byla systematická. Jaké výtvarné a jazykové prostředky se používaly? Výchozím bodem pro mé zkoumání je 70 plakátů z období 1970–1990 ve sbírce ONČD NM, rešerše v dalších dvou muzejních institucích a přehledy vydávaných plakátů.⁸ Získaný obrazový a informační korpus mi umožňuje tuto produkci zkoumat s ohledem na institucionální souvislosti a prostřednictvím vizuální interpretace. Přestože otázka životního prostředí a jeho vlivu na pád státního socialismu již byla zpracována, vizuální stránka badatelskému zájmu doposud unikala.⁹ Až v posledních letech začíná zobrazování přírody, energií i komunikace ekologie budit zájem.

4 Vaněk, s. 72.

5 Vaněk, 43–44.

6 Detailněji k ustavení ekologického státního aparátu, reakcím veřejnosti a disidentského prostředí viz Miroslav VANĚK, *Nedalo se tady dýchat. Ekologie v Českých zemích v letech 1969–1989*. Praha: Maxdorf, 1996, 170 s.

7 Miroslav VANĚK, *Nedalo se tady dýchat.*, s. 62–63.

8 Sbírkou plakátů Jihočeského muzea v Českých Budějovicích a Moravské Galerie v Brně.: *Bibliografický katalog ČSSR. Zvláštní sešit, České knihy. Česká grafika a mapy (jednotlivé roky 1970–1989)*.

9 Viz Miroslav VANĚK, *Nedalo se tady dýchat*; Doubravka OLŠÁKOVÁ – Jiří JANÁČ: *Kult jednoty: stalinský plán přetvoření přírody v Československu 1948–1964*. Vydání první. Praha: Academia, 2018. 291 s.; Jan HRUBEŠ: *Ekologické proudy v Československu*, disertační práce, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2016.

Samotným plakátům s ekologickou tematikou však zatím nebyla věnována pozornost. S ohledem na nízkou probádanost tématu a nedostupnost části archivního materiálu nejde o vyčerpávající studii, ale spíše o úvodní vhled.

Zadavatelé

Porozumět tomu, s jakou intencí a na základě jakých pravidel byla ekologická vizualita produkována, není úplně snadné. Letmý pohled na desítky socialistických plakátů s tematikou životního prostředí navíc odhaluje jak obsahovou setrvačnost, tak značnou různorodost v technickém provedení. Fotografie, koláž, ilustrace, stejně jako nejasná, nebo dokonce absentující poselství, dávají tušit, že se jednalo o nově utvořený segment teprve hledající svůj styl. Dynamické téma na jednu stranu neszvalo tvůrce tradicí zobrazování, na druhou stranu neposkytovalo ani vodítko pro účinné strategie. Pro lepší pochopení jejich významu pro společnost a analýzu obsahu je proto nejprve nutné popsat řetězec jejich vzniku: zadavatel – producent – tvůrce.

Vzorek plakátů ze sbírky Národního muzea umožňuje rozdělit jejich zadavatele do několika kategorií:

- **Státní instituce:** Rada pro životní prostředí při vládě ČSR, Ministerstvo kultury ČSR (např. prostřednictvím edice Ochrana přírody, památek a kulturních hodnot vydávané Nakladatelstvím Svoboda), Ministerstvo lesního a vodního hospodářství, Ministerstvo zemědělství a výživy ČSR (skrže Vydavatelství zemědělství a výživy v Českých Budějovicích), Ministerstvo zdravotnictví (prostřednictvím Ústavu zdravotnej výchovy).
- **Samosprávné orgány:** odbory ochrany přírody při národních výborech, např. Krajský ústav památkové starostlivosti a ochrany přírody, Městské středisko štátnej pamiatkovej starostlivosti a ochrany přírody – VT Košice.
- **Zájmové organizace:** Český myslivecký svaz, Český rybářský svaz, Ústřední výbor slovenského zväzu žien.
- **Ostatní subjekty:** podniky, spolky a instituce s nejasným statutem, např. Východoslovenské štátne lesy, Slovenský úrad pre tlač a informácie.

Mezi nejčastějšími zadavateli dominují dva centrální orgány – Rada pro životní prostředí ČSR a Ministerstvo kultury. Zatímco Rada se podílela na produkci plakátů jako součásti širších kampaní nebo přetiskovala starší návrhy, Ministerstvo kultury rozvíjelo dlouhodobé ochranné edice, které byly vydávány ve vysokých nákladech. Zároveň obě instituce často vystupovaly jako spoluvydavatelé, případně byly samy uváděny v této roli jinými aktéry. Do propagace životního prostředí se zapojovala také další ministerstva – zdravotnictví, zemědělství a výživy, lesního a vodního hospodářství – a to nejen na základě vládního pověření, ale i díky vlastní

komunikační infrastruktuře a zkušenostem s tvorbou výstavních a propagačních materiálů. Produkce plakátů v době státního socialismu byla časově náročná, ovlivněná polygrafickými omezeními i cenzurními zásahy. Proto byly státní organizace disponující vlastní produkcí se sítí autorů vhodným agregátem pro celospolečensky důležité téma.

Místní orgány byly do ekologické propagace zaangažovány zejména prostřednictvím svých odborů ochrany přírody a péče o veřejnou zeleň. V rámci oficiální ideologie bylo životní prostředí chápáno primárně jako prostor určený pro člověka, a tudíž mělo být spravováno v duchu socialistického pokroku. Lokální instituce tak sehrávaly aktivní roli ve formování společenského vědomí, což se promítalo i do plakátové tvorby. Plakáty se zaměřovaly zejména na péči o zeleň a obecné výzvy k zapojení do ochrany prostředí, případně alespoň k jeho neníčení.

Poslední skupinu tvořily zájmové organizace a okrajové instituce, které zadávaly ekologické plakáty pouze příležitostně. Tato vizuální produkce kromě ekologických sdělení často obsahovala apelativní prvky související s jejich vlastním zaměřením, kupříkladu myslivosti, rybářstvím, ochranou památek, ženskou otázkou či lokálními tématy. Do této kategorie spadaly i podniky, u kterých byl zájem o ekologii poněkud překvapivý (např. Barvy a laky, Česká státní spořitelna, Sběrné suroviny). Specifikem socialistické vizuální produkce pak byla tzv. sdružená propagace, kdy se na jednom výstupu podílelo více subjektů.¹⁰ Mohlo se jednat o instituce s odlišným zřizovatelem, rozdílnou geografickou působností nebo zcela odlišným zaměřením, například spolupráce mezi Českým svazem ochránců přírody a Českou státní pojišťovnou.

Producenti

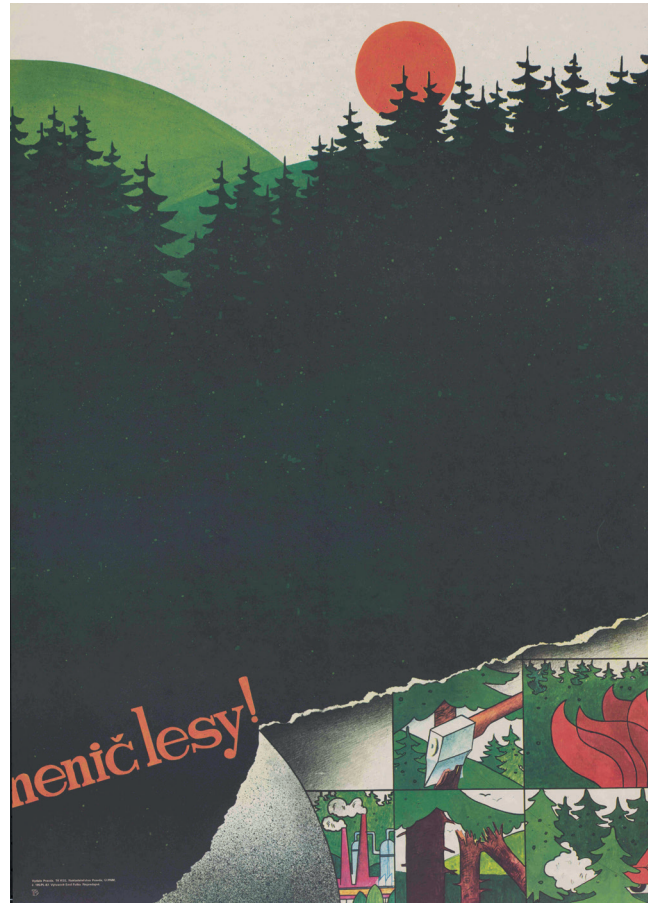
Struktura zadavatelů do značné míry předurčovala i složení producentů ekologických plakátů, tedy subjektů, které vytvářely obsah, zajišťovaly výrobu a organizovaly distribuci. Celostátní význam tématu a závislost na centrálních orgánech vedly k využívání velkých nebo specializovaných organizací. Dominovala dvě nakladatelství: Pravda a Svoboda – a dvě propagační agentury – Merkur a TEPS, které zajišťovaly jak hlavní kampaně, tak dlouhodobé tiskové série. Nakladatelství Pravda prostřednictvím svého Tlačového kombinátu KSS (TK KSS) vydávalo slovenské centrální ideologické materiály a jejich tematické odnože. Disponovalo stálým okruhem výtvarníků a plakáty produkovalo ve vysokých nákladech kolem 30 000 kusů. Nakladatelství Svoboda se naopak specializovalo na graficky jednoduché, ale textově rozsáhlé infografické plakáty, které byly vydávány ve velkých sériích, zejména k propagaci chráněných krajinných oblastí a přírodních rezervací.

Dvě nakladatelství doplňovali další aktéři, často svázaní dlouhodobými smluvními vztahy se zadavateli. Zatímco reklamní agenturu Merkur si opakovaně najímala

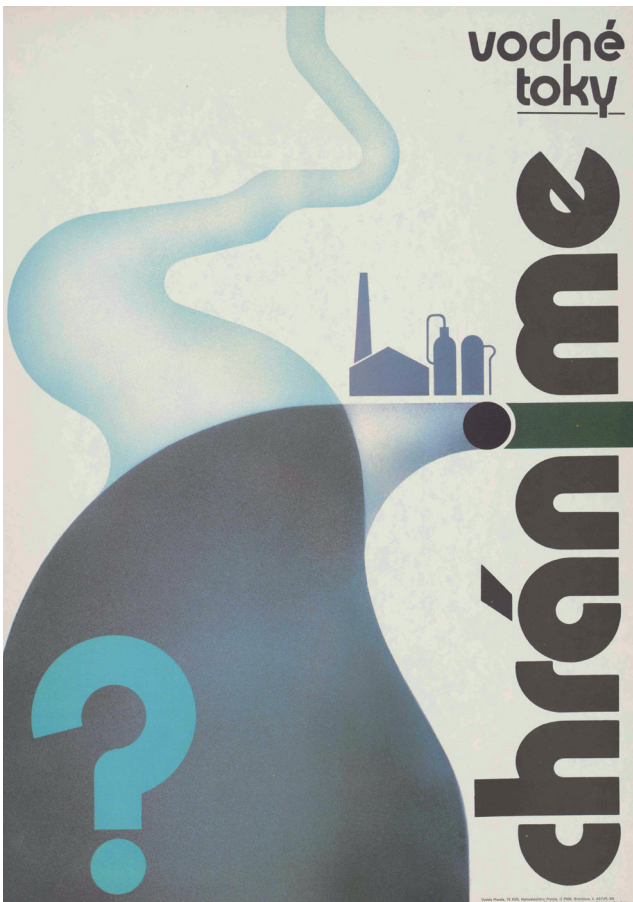
10 Lucie ČESÁLKOVÁ: Mezi univerzálností a exkluzivitou. Systém, diskurz a imaginace audiovizuální reklamy. In: Ondřej TÁBORSKÝ a kol. *Spotřební imaginace státního socialismu: reklama v Československu 1948–1989*. Vydání první. Praha: Národní muzeum, 2022, s. 152–153.

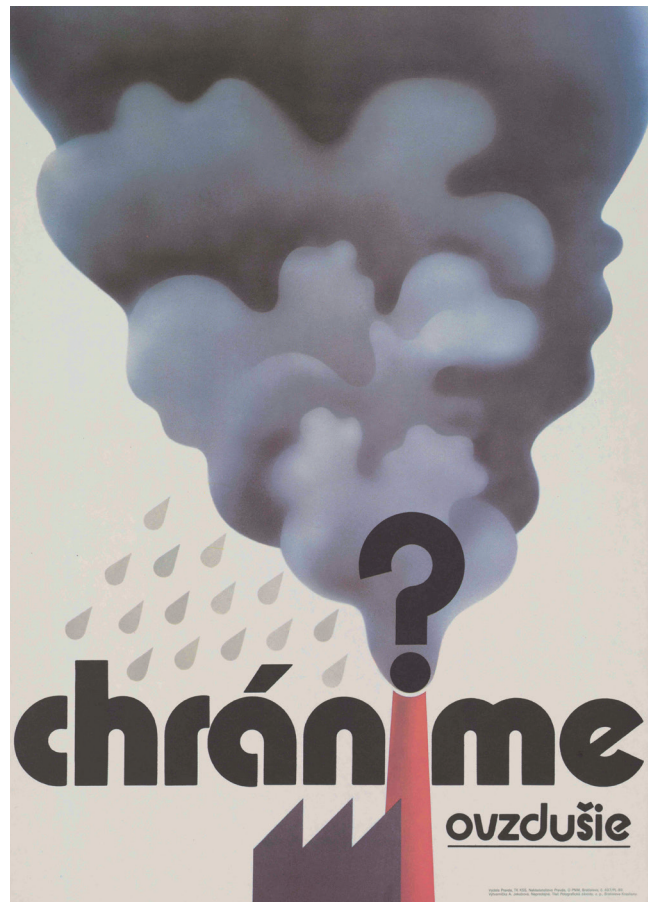
Obr. 2. Plakát, autor Emil Fulka, 1988, H8-25009, sbírka plakátů OND, ONČD HM NM

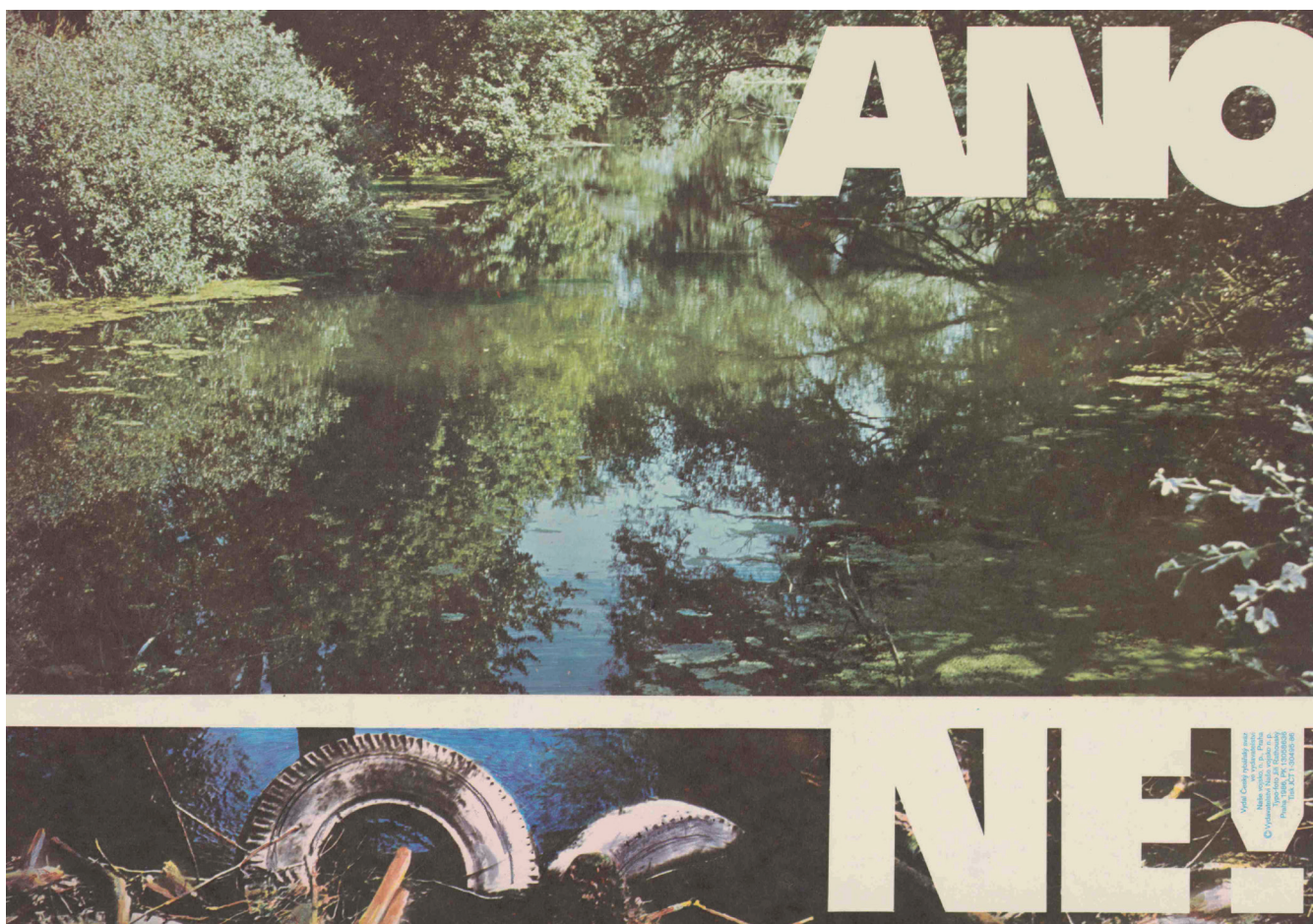
Obr. 3. Plakát, autor Emil Fulka, 1987, H8-25008, sbírka plakátů OND, ONČD HM NM

Obr. 4. Plakát autorka Adéla Jakobová 1989, H8-25001, sbírka plakátů OND, ONČD HM NM

Obr. 5. Plakát, autorka Adéla Jakobová 1989, H8-25002, sbírka plakátů OND, ONČD HM NM

Obr. 6. Plakát autor Jiří Rathouský 1986, H8-25021, sbírka plakátů OND, ONČD HM NM

Rada pro životní prostředí ČSR, její slovenská obdoba Erpo příležitostně spolupracovala s místními politickými orgány.¹¹ Merkur tak činil mnohdy ve značně minimalistickém provedení, pod speciálně vytvořeným logem kampaně *Životní prostředí*. Třetí propagační agenturou bylo Tiskové, ediční a propagační středisko (TEPS), které spadalo pod Ministerstvo místního hospodářství a jako takové produkovalo materiály pro lokální úřady, komunální podniky, ale podílelo se také na Libereckých výstavních trzích. V tomto případě dominovaly zakázky od Ministerstva lesního a vodního hospodářství, zejména kampaně zaměřené na ochranu lesů. Národní výbory a Rada si příležitostně najímaly Propagační tvorbu (PT), známou svým autorským přístupem.

Vedle těchto hlavních propagačních konglomerátů se ochraně životního prostředí věnovaly také menší, úzce specializované propagační agentury, které byly sektorově navázány na ministerstva s ekologickým portfoliem. Jednou z nich bylo například Vydavatelství zemědělství a výživy v Českých Budějovicích, působící při místním výstavišti (a stojící za veletrhem Země živitelka). Toto vydavatelství vytvářelo materiály i pro zástupce agro sektoru, například pro myslivecké organizace, a podílelo se na propagaci chráněných území v jižních Čechách. Podobně se Sportpropag podílel na tvorbě děl kombinujících sport a ochranu životního prostředí.

Tvůrci

Byla-li produkční síť ekologických plakátů různorodá, jaké bylo složení autorstva? Kopírovali jednotliví tvůrci ustálené vzorce, nebo se v tomto žánru objevovali unikátní solitéři specializující se na ekologii? Navzdory obtížné dostupnosti archivních materiálů se pokusím rekonstruovat, kdo stál za vizuální podobou československé environmentální komunikace.

Nejvýraznějšími a nejčastěji přetiskovanými autory ekologických plakátů byli Ladislav Dvořák a Václav Hainall. Oba tvořili na základě státních zakázek, Dvořák především pro Ministerstvo kultury, Hainall pro Ministerstvo lesů a vodního hospodářství. Tyto instituce, vedle Rady pro životní prostředí, představovaly nejsilnější státní aktéry v oblasti environmentální vizuality ve státně socialistickém Československu. Dvořák se specializoval na plakáty založené na infografice a fotografii, často ve spolupráci s oborovými textaři (František Povolný, Marta Petříčková, Václav Petříček či Antonín Vinš). Jeho práce měla celorepublikový dosah a vycházela dlouhodobě v edici Ministerstva kultury *Ochrana přírody*.¹² Naopak Václav Hainall, který své ekologické plakáty publikoval pod hlavičkou TEPS, byl již známým a etablovaným autorem v oblasti popularizace přírodních věd. Již v šedesátých letech (a i později) navrhoval

11 Více k jednotlivým propagačním agenturám viz Ondřej TÁBORSKÝ a kol. Spotřební imaginace státního socialismu, s. 76–117.

12 Bohužel se mi nepodařilo dohledat více informací o jeho osobě.

VÝZVA

VLÁDY SSR A ÚSTREDNÉHO VÝBORU NÁRODNÉHO FRONTU SSR
K PRACUJÚCIM, OBČANOM A MLÁDEŽI NA ZVÝŠENIE STAROSTLIVOSTI
O ŽIVOTNÉ PROSTREDIE V SLOVENSKEJ SOCIALISTICKEJ REPUBLIKE.

HLAVNÝM CIEĽOM KONCEPCIE TVORBY A OCHRANY ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA V SSR JE AJ PRI ĎALŠOM ROZVOJI VÝROBNÝCH SIL NEPRIPUSTIŤ JEHO ZHORŠENIE A VYTVARÁŤ PODMIENKY NA POSTUPNÉ ZLEPŠOVANIE PO ROKU 1990 TAK, ABY SA V ROKU 2000 OBNOVILA EKOLOGICKÁ STABILITA KRAJINY A EKOLOGICKÉ SYSTÉMY PREDOVŠETKÝM SAMY VYROVŇAVALI RUŠIVÉ VPLYVY ĽUDSKEJ ČINNOSTI NA PREVAŽNEJ ČASTI ÚZEMIA SLOVENSKA. Tento zámer však nemožno dosiahnuť bez výraznej podpory hospodárskych orgánov a organizácií, národných výborov, organizácií Národného frontu, všetkých pracujúcich, občanov a mládeže.

PRETO SA OBRACIAME NA VÁS S VÝZVOU: pomôžte podľa vlastných možností a schopností, podľa svojho pracovného či občianskeho zaradenia dôsledne naplňať úlohy koncepcie starostlivosti o životné prostredie.

VEDCI, VYVOJOVÍ PRACOVNÍCI, TECHNOLÓGOVIA, PROJEKTANTI A KONŠTRUKTÉRI, VYNÁLEZCOVIA A ZLEPŠOVATELIA, hľadajte a uplatňujte nové nízko odpadové a bezodpadové technológie, stroje a zariadenia, ktoré nebudú zaťažovať životné prostredie hlukom, exhalátmi, produkciou škodlivých a nezužiteľných odpadov.

PROJEKTANTI, PRACOVNÍCI EXPERTÍZY A STAVEBNÝCH ÚRADOV, nepripustíte v projektoch modernizovaných, rekonštruovaných alebo novobudovaných prevádzok, aby ohrozovali životné prostredie; dbajte, aby súčasťou ich riešení boli aj zariadenia eliminujúce negatívne vplyvy naň.

PRACOVNÍCI INVESTORSKÝCH, PROJEKTOVÝCH, INŽINIERSKÝCH A DODÁVATEĽSKÝCH ORGANIZÁCIÍ, venujte trvalú pozornosť včasnej a kvalitnej príprave a realizácii ekologických stavieb, nepripúšťajte ich odsúvanie a oneskorenie, dbajte, aby po ich uvedení do užívania dosahovali projektované parametre.

INŽINIERI, TECHNICI A PRACOVNÍCI ÚDRŽBY, usilujte, aby existujúce, modernizované i novovybudované ekologické zariadenia spoľahlivo plnili svoju funkciu; kvalitnou údržbou, opravami a dodržiavaním predpísaných technologických postupov dbajte o ich bezporuchovú prevádzku, zabezpečujte ich intenzifikáciu.

VEDÚCI HOSPODÁRSKI PRACOVNÍCI, REVÍZNI TECHNICI A VŠETCI PRACUJÚCI, dodržiavajte technologickú a pracovnú disciplínu, zabraňujte vzniku havarijného ohrozenia životného prostredia, najmä podzemných a povrchových vôd. V prípade havárie urýchlite, spolu s príslušnými orgánmi ochrany, konať tak, aby nevznikli nenahraditeľné škody na životnom prostredí.

INŽINIERI, TECHNICI A VŠETCI PRACUJÚCI, usilujte o vysokú hospodárnosť pri využívaní palív, energie, materiálov a ostatných prírodných zdrojov, upozorňujte na prípady ich plytvania, navrhujte a realizujte ich racionálne využívanie.

VÝROBE A NA OSTATNÝCH PRACOVISKÁCH, OBČANIA V DOMÁCNOSTIACH, zamedzujte plytvaniu a znečisťovaniu pitnej vody, využívajte vlastné zdroje úžitkovej vody, uplatňujte jej recirkuláciu, správnu údržbou a včasnými opravami odstraňujte straty v rozvodoch i spotrebičoch.

INVESTORI A PROJEKTANTI, PRACOVNÍCI ORGÁNOV OCHRANY PÔDNEHO FONDU, nepripúšťajte jeho neodôvodnené zaberanie na nepoľnohospodárske účely; v prípade nevyhnutných záberov zabezpečujte včas, v zodpovedajúcom rozsahu a kvalite náhradné rekultivácie dosiaľ nevyužívaných plôch.

PRACOVNÍCI POĽNOHOSPODÁRSKÝCH PODNIKOV A KOOPERUJÚCICH ORGANIZÁCIÍ, dbajte o ochranu pôdy pred vodnou a veternou eróziou, organizujte jej všestranné a pre životné prostredie neškodné využitie, rozširujte biologickú ochranu rastlín, zamedzujte ohrozeniu pôdy a vodných zdrojov nečistenými odpadmi zo živočíšnej výroby, neodborným silážovaním, skladovaním hnojív a chemikálií, neracionálnym obhospodarovaním a chemizáciou.

ČLENOVIA SLOVENSKEHO ZVÄZU OCHRANCOV PRÍRODY A KRAJINY, PRACOVNÍCI LESNÉHO HOSPODÁRSTVA, REKREANTI A TURISTI, DETI A MLÁDEŽ, chráňte naše veľké národné bohatstvo — lesné porasty, faunu a flóru, chránené prírodné útvary, dbajte, aby sa neničili a nepoškodzovali, neznečisťovali odpadkami alebo skládkami odpadu.

VŠETCI PRACUJÚCI, OBČANIA A MLÁDEŽ, vo vedomí, že takmer všetok odpad je cenným zdrojom druhotných surovín hľadajte možnosti jeho využitia, zbierajte ho a odovzdávajte do zberní. Nepripúšťajte vznik nepovolených skládok odpadu, pomáhajte pri ich likvidácii a rekultivácii plôch.

FUNKCIONÁRI A PRACOVNÍCI NÁRODNÝCH VÝBOROV, POĽNOHOSPODÁRSKÝCH, PRIEMYSELNÝCH A STAVEBNÝCH PODNIKOV, ARCHITEKTI A URBANISTI, OCHRANCOVIA PAMIATOK, zvyšujte starostlivosť o kultúrne hodnoty zdedené po predkoch, o architektonické a technické pamiatky, parky a objekty ľudovej architektúry. Obnovujte a udržiavajte ich, účelne ich využívajte, aby sa zachovali aj pre ďalšie generácie.

VŠETCI PRACUJÚCI, OBČANIA A MLÁDEŽ, FUNKCIONÁRI A PRACOVNÍCI ORGANIZÁCIÍ NÁRODNÉHO FRONTU A NÁRODNÝCH VÝBOROV, pri plnení volebných programov upriamujte iniciatívu na osvedčené akcie venované skrášľovaniu pracovísk, bydlísk a ich okolia, vysádzajte a pravidelne udržiavajte zeleň. V rámci akcie „Z“ pomáhajte budovať menšie stavby na ochranu životného prostredia, najmä vodovody a kanalizácie s malými čističňami odpadových vôd. Dbajte o trvalé zveľadovanie nášho spoločného majetku, bojujte proti vandalizmu.

VEDCI, UMELCI, PEDAGÓGOVIA A RODIČIA, FUNKCIONÁRI HOSPODÁRSKÝCH A SPOLOČENSKÝCH ORGANIZÁCIÍ, LITERÁTI, PUBLICISTI A POLITICKÍ PRACOVNÍCI, svojou tvorivou, publikačnou a výchovnou činnosťou, lepšou informovanosťou verejnosti o problémoch životného prostredia vplývajte na všetky vekové a sociálne skupiny obyvateľstva, najmä však na deti a mládež, pomáhajte šľachtiť ich ekologické vedomie a svedomie, ovplyvňujte ich myslenie a konanie, ich vzťah k životnému prostrediu, ktorý povedie k aktívnej účasti na jeho tvorbe a ochrane.

HOSPODÁRSKE ORGÁNY A ORGANIZÁCIE, NÁRODNÉ VÝBORY, ORGANIZÁCIE NÁRODNÉHO FRONTU, OSTATNÉ SPOLOČENSKÉ ORGANIZÁCIE A UMELECKÉ ZVÄZY, rozpracujte, realizujte, organizujte a vyhodnocujte vlastné programy starostlivosti o životné prostredie a prispajte tak k jeho zlepšeniu na prospech dnešných i budúcich generácií nášho krásneho Slovenska.

Bratislava august 1988

Ústredný výbor Národného frontu SSR

Vláda SSR

Obr. 7. Plakát, autor M. Zaleský, 1988, sbírka plakátů OND, ONČD HM NM

výstavy pro Národní muzeum či Národní technické muzeum. Prosadil se rovněž jako ilustrátor a autor dětských omalováněk. Těmito dvěma autory jako by končila autorská preference pro tuto oblast. Další umělci se objevují v menším zastoupení a nepravidelně.

Mezi často oslovované autory patřili i tvůrci spjatí s filmovým plakátem – tedy již zavedená jména, která měla zkušenosti s vizuální komunikací a dokázala ji přizpůsobit ekologickému kontextu. Ze zkušených se v této oblasti objevují zejména slovenská grafička Adéla Jakabová a Jan Sarkandr Tománek, známý také svou tvorbou v oblasti animace.

Relativně dobře zastoupenou skupinu tvořili autoři působící v oblasti humoru. Kritika lidské civilizace i zesměňování každodenních návyků byly podobně jako tzv. komunální satira žánrem, který byl v rámci státní kulturní politiky tolerován. Nebyl adresný ani politicky orientovaný. Spojení Vladimíra Jiráka s tématem životního prostředí je poměrně známé, jeho kresby ironicky glosující lidský vztah k přírodě se objevovaly nejen na plakátech, ale také v knihách či ve filmu *Srdečný pozdrav ze zeměkoule*. K ochraně přírody se opakovaně vracel i kreslíř Stanislav Holý (například plakátem pro Krkonošský národní park), známý především svou prací pro dětské pořady Československé televize. Jiří Winter „Nepřakta“ se do ekologického kontextu dostal prostřednictvím svého nástěnného kalendáře z roku 1983, kde přírodu symbolicky zobrazil jako artefakt uzavřený v muzejní vitríně. Mnoho autorů z této skupiny však nelze jednoznačně zařadit. Například Václav Johanus, který vytvořil pro jihočeskou pobočku ČSOP sérii plakátů v pro něj typické pestrobarevné grafice, se pohyboval mezi humorem, ilustrací a propagací.

Mezi spíše ojedinělé tvůrce ekologických plakátů patřili grafici dlouhodobě působící v oblasti reklamy. Zakázky získávali převážně od organizací, nikoli přímo od ministerstev, nebo se k nim dostávali prostřednictvím propagačních agentur jako Merkur, Erpo či Propagační tvorba. Ze zkušených autorů lze zmínit Jiřího Rathouského a Josefa Flejšara. Do této skupiny můžeme přiřadit ve sledovaném období ještě méně známé tvůrce, kteří byli později aktivní v porevoluční reklamě. Takto vytvořil plakát k Mezinárodnímu dni životního prostředí Jaroslav Chadima zaměřující se jinak spíše na bezpečnostní plakáty. Nebo Aleš Stanovský, který se věnoval návrhům firemních log, ale stál za návrhem plakátu Ekofilmu v roce 1985 (pod reklamní agenturou Rapid). K této skupině lze připojit i regionálně působícího Jaroslava Křišťana s jeho díly pro Okresní národní výbor České Budějovice.

Další výtvarnou specializací, která významně zasahovala do pole environmentální vizuality, byla volná tvorba a ilustrace. Zde se objevují jména jako Václav Rykr, Jiří Neuwirt, Olga Stárková a Václav Stárek. Řadit sem můžeme i Jaroslava Bézu, grafika starší gene-

race, který se grafice s přírodní a zejména mysliveckou tematikou věnoval již v padesátých a šedesátých letech. Kromě propagačních plakátů vytvářel pro Myslivecký svaz ilustrované série zaměřené na ochranu zvěře a lesa. Stál také u zrodu propagační kampaně „Červen – měsíc myslivosti“, která rovněž akcentovala ekologické otázky.¹³ Poměrně sugestivní plakáty, které zaujaly na soutěži Ekoplagát, vytvářela Dagmar Kučerová Lanatová. V neposlední řadě do tohoto okruhu náleží originální solitéři, jako byli Adam Hoffmeister a Václav Houf, jejichž tvorba se vyznačovala osobitým přístupem a často přesahovala běžné žánrové kategorie. Speciálně druhý zmíněný se ekologickým námětům věnoval dlouhodobě již od sedmdesátých let a později i jako spolupracovník časopisu Veronica.¹⁴

S ohledem na dobové zahraniční trendy a výrazné zastoupení infografických plakátů se v produkci ekologické vizuality objevují i práce fotografů, a to jak formou podkladových sérií snímků, tak jako samostatná celoplošná díla. Dobově známí fotografové přírody, jako Zdenko Feyfar, Jiří Havel nebo Vladimír Kozlík, zpravidla zachycovali chráněné krajinné oblasti či horské scenérie, a proto se jejich tvorba často objevovala na ochranných plakátech. Nemalá část produkce ekologické vizuality však využívala snímky anonymních autorů nebo agenturní fotografie.

Zajímavým zjištěním je, že u českých plakátů s přírodní tematikou nejsou výrazně zastoupeni protežovaní tvůrci ideologické grafiky, kteří jinak dominovali vizuální komunikací státního socialismu. Ze známějších jmen se v tomto kontextu objevuje pouze František Kraus, což může naznačovat jak jistou autonomii ekologické vizuality, tak možnou preferenci mladších autorů. Jak ještě bude ukázáno níže, nebylo tomu tak v případě slovenské plakátové tvorby. Česká normalizační ideologická grafika, její síť autorů i pravidla produkce, nicméně stále ještě čeká na detailnější zpracování.¹⁵

Vzhledem k federalizaci Československa a podvojnosti státních organizací se autorské složení ekologických plakátů na Slovensku částečně lišilo. Nápadné je vyšší zastoupení tvůrců s politickým portfoliem, jako byli Emil Fulka, Štěfan Štefka nebo Milan Spál. K nim lze přiřadit i autory pracující s ilustrací a humorem – například Ondreje Zimku a Josefa Bórica. Mezi slovenské, byť celorepublikově působící grafičky patřila již zmíněná Adéla Jakabová. Stejně jako v českém prostředí se i na Slovensku příležitostně objevovaly práce akademických malířů, například Emila Bačíka či Zdena Brázdi-la. Významnou roli hrála i dlouhodobá spolupráce mezi jednotlivými autory a institucemi. Příkladem může být grafik Dušan Skokňa, který pravidelně tvořil pro Ústav zdravotnej výchovy v Bratislavě, mimo jiné i plakáty s ekologickou tematikou.

13 *Myslivci* (online) (9. 10. 2025). Dostupné z: beza – Rembrandt s.r.o.; *Myslivost* (online) (9. 10. 2025). Dostupné z: Myslivost – Život je před námi

14 Bohdana FABIÁNOVÁ, Časopis Veronica vychází 35 let, 2022, *Živa*, č. 3, s. 72–73.

15 Slovenská plakátová tvorba má výhodu v diplomové práci, viz Katarina GATIALOVÁ, *Politický plakát na Slovensku v rokoch 1968–1989*. Filozofická Fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2009.

Obr. 8. Plakát, autor Ľubomír Kortha 1988, sbírka plakátů OND, ONČD HM NM

Příroda bez hrdinů: vizuální rámce ekologického sdělení

Zachytit něco tak neuchopitelného, jako je životní prostředí, myšlenku, která překračuje hranice a není zakotvena v minulosti, vyžaduje značnou dávku tvůrčí fantazie. Právě tento aspekt byl však autoritativními režimy často omezován a potlačován. Jak se s tímto omezením vyrovnali autoři a autorky československých ekologických plakátů?

Nejprve je třeba upřesnit, kam tyto plakáty směřovaly. Jejich cílem nebyla propagace veřejných událostí ani produktových značek, a proto šlo spíše o záležitost interiérovou. Zároveň však, na rozdíl od sportovních, kulturních či fotografických děl, nebyly primárně určeny ke zkrášlení soukromých prostor. S výjimkou venkovních nástěnek byly tedy zamýšleny jako doplněk společných prostranství.¹⁶ Nepoužívaly tudíž křiklavé barvy ani výraznou typografii, typické pro exteriérová a reklamní média.

Plakáty zaměřené na ochranu přírody se stylově výrazně odlišují od jiných oblastí státně socialistické vizuality. Kromě poměrně častého využití fotografie je pro ně charakteristická vysoká míra techničnosti, depersonalizace a výrazová strohost. Tyto rysy lze přičíst relativní novosti komunikačního žánru, který mohl navazovat pouze na ojedinělé plakáty věnované péči o zeleň a myslivosti, nikoli na ucelené kampaně.

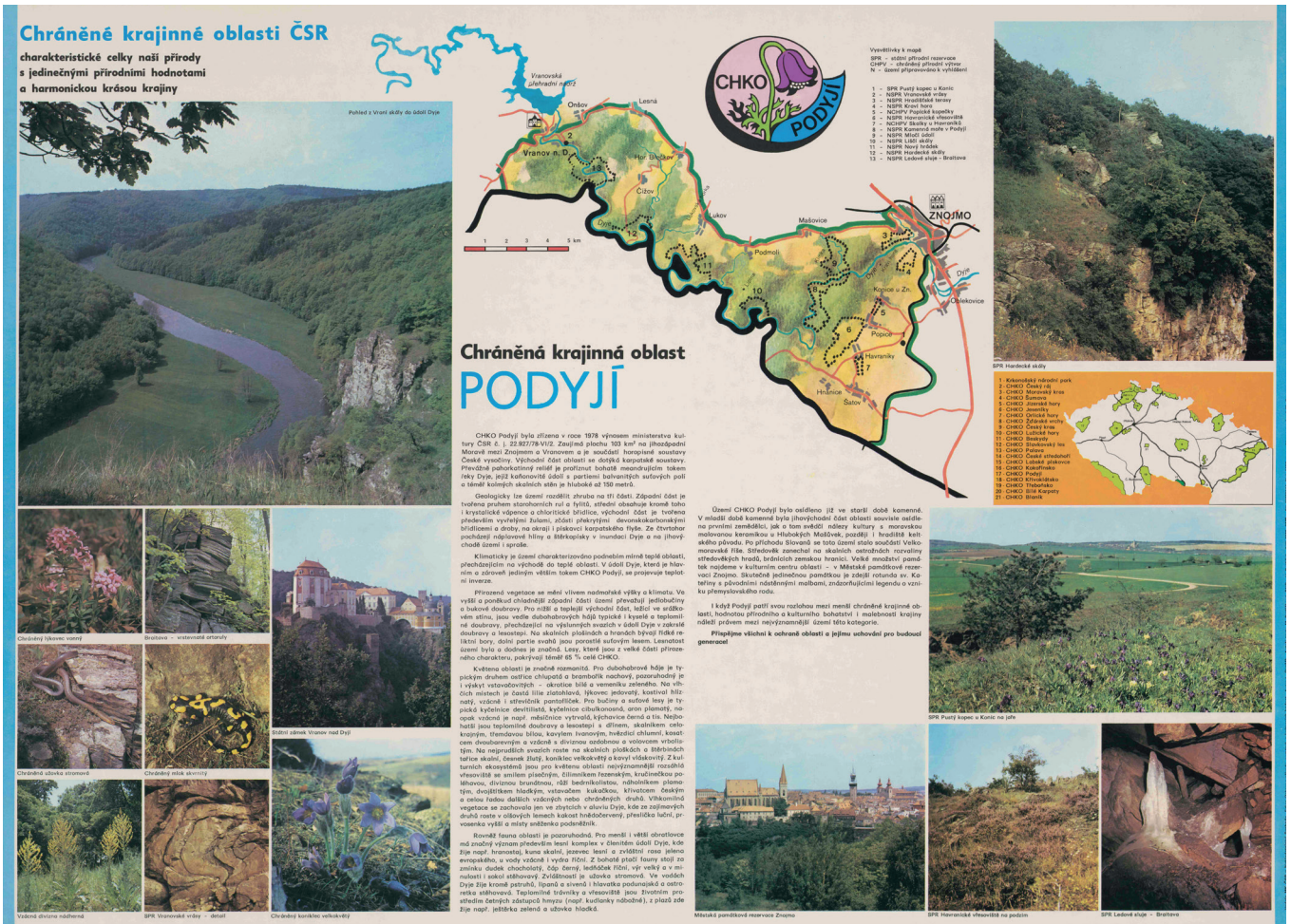
Na rozdíl od ideologických či reklamních plakátů ekologická vizualita postrádala pevně dané vzory, o které by se mohla opřít. Chyběly ustálené symboly a výtvarné postupy. Ostatně i zahraniční tvorba teprve hledala vlastní výrazové prostředky, ačkoliv mohla v mnohém navazovat na mírové a sociální kampaně, jako byla Hiroshima Appeals japonské grafické organizace JAGDA nebo estetické vlivy kontra kulturních hnutí šedesátých a sedmdesátých let.¹⁷ Československé ekologické plakáty byly až na výjimky málo pestré a hravé, spíše monotónní, s pomalou obměnou vizuálních motivů. Tato situace však příležitostně umožňovala autorské experimentování, k němuž přispívala i provázanost s reklamní sférou.

Na úrovni metanarativu byla příroda v ekologických plakátech prezentována jako objekt péče a zároveň jako zdroj, který má člověku sloužit a přispívat k rozvoji společnosti. Tento pohled odpovídá ideologickému rámci jazyka normalizace, byť s určitými odchylkami.¹⁸ Plakáty byly příležitostně rámovány odkazy na oficiální dokumenty nebo obecně deklarované cíle státního socialismu. Příkladem může být textový plakát z roku 1988, obsahující výzvu vlády SSR a Ústředního výboru Národní fronty a Vlády SSR ke zvýšené péči o životní prostředí. Na zeleném podkladu je zde zeleným a červeně

16 Plakáty byly ostatně v ojedinělém výzkumu zaměřeném na média a životní prostředí vnímány jako relevantní médium. Dušan PAVLŮ, Propagace ochrany a tvorby životního prostředí. *Propagace*, 1979, roč. 21, č. 9, s. 5.

17 Za upozornění na kampaň Hiroshima Appeals děkuji anonymní recenzentce. K vlivu kontrakultury viz Richard HOLLIS, *Stručná historie grafického designu*, Praha 2014, s. 200–203.

18 Takto pregnančně propagaci životního prostředí dokonce definoval přední teoretik socialistické propagace Zdeněk KŘÍŽEK, *Propagace a životní prostředí*, *Propagace*, 1983, roč. 29, č. 2, s. 2–3.

Obř. 9. Plakát, autor Ladislav Dvořák, autoři textu Marta Petříčková a Václav Petříček, 1988, H8-25040, sbírka plakátů OND, ONČD HM NM

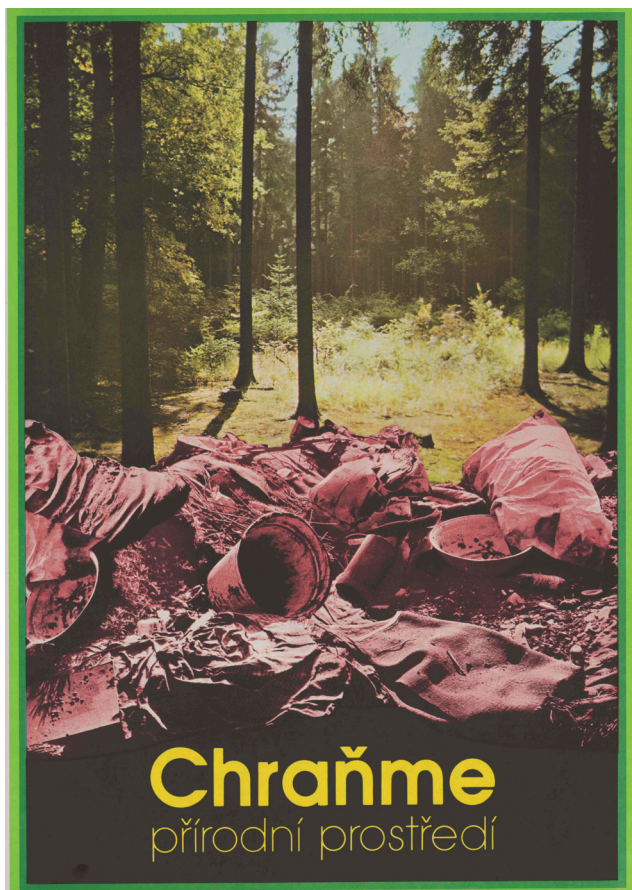
ným písmem předkládán text výzvy bez jakéhokoliv obrazového doprovodu či sloganu. Takovéto prvky ukazují jednak na naučenou formu kampaní, jednak na snahu zaštitit ekologické sdělení mocenskou autoritou.

Podobně jako v jiných oblastech komunistické propagandy, i v ekologických plakátech převažoval důraz na výchovu a apel na občanskou zodpovědnost. Jazyk poselství byl protkán morálními hodnotami, často prostřednictvím ustálených slovních spojení. Slogany byly jednoduché, direktivní, bez hlubšího vysvětlení a poetiky. Disciplinující étos podporoval rozkazovací styl, často doprovázený výstražnými znaménky. Nejčastěji se ve vzorku plakátů z fondu ONČD Národního muzea objevovalo spojení vycházející ze slova „chránit“. Na třinácti ze sedmdesáti plakátů se vyskytoval apel zdůrazňující ochranu – například *Chráníme životně prostředí, Chráníme vodné toky, Chráníme dravé vtáky!*, *Chráníme ovzdušie* apod. Jinou formou apelu reprezentují výzvy navazující na kampaně bezpečnosti práce, které zdůrazňovaly bezpečnost a předcházení plýtvání. Analogicky k nim se soustředily na kritiku individuálního chování. Náprava problémů byla tedy prezentována jako otázka disciplinace jednotlivce, nikoli systémové změny.

Mnohé plakáty však obsahovaly buď zcela nejasná, nebo lakonická konstatování typu *Zeleň – život, Rozum musí zvítězit*, případně minimalistická sdělení jako *Ano – Ne*. Celkově je pro jazyk ekologických plakátů státního socialismu charakteristická absence poetiky, a, až na výjimky, humoru a hlubšího narativního rámce. Této ustrnulosti a heslovitosti si všimli i doboví recenzenti, zejména při srovnání československé produkce se zahraničními příspěvky na soutěži Ekoplagať.¹⁹ Kritika směřovala jak k zastaralosti výrazových prostředků, tak k jazykové redukci na kolektivní apely a zákazy. Výrazná kritičnost byla podpořena nejen probíhající perestrojkou, ale také vědomím masivní viditelnosti putovní přehlídky Ekoplagaťu, o které bude ještě řeč.

Přesto se na ekologických plakátech neobjevují obvyklí aktéři státní propagandy. Chybí strana, lid, historické postavy i odkazy na SSSR. Komunismus jako ideologie je zde až na výjimky nepřítomen: žádný boj, žádná čistota strany, žádné heroizované profese. Oproti sportovní nebo reklamní produkci je pro tento žánr charakteristická nulová míra personalizace (spojení s konkrétními osobnostmi). Důvodů pro tuto absenci je více. Kromě racionalizačního rámce normalizace a dobového příklonu ke konzumerismu, v němž jako by mizel

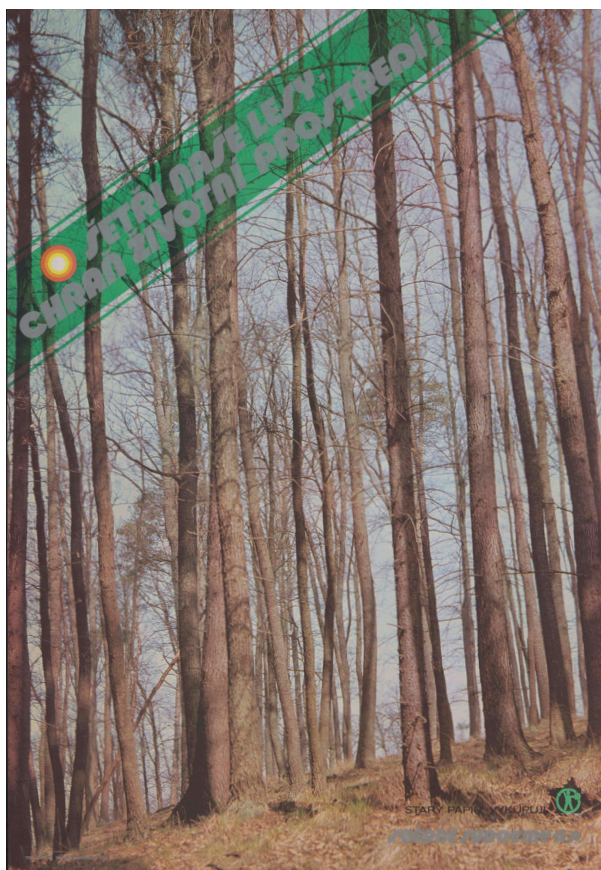
19 Jiří KULICH, *Tři příklady ze Žiliny (Ekoplagať '87), Památky a příroda: časopis státní památkové péče a ochrany přírody*. Praha, 1988, roč. 13, č. 5, s. 294.

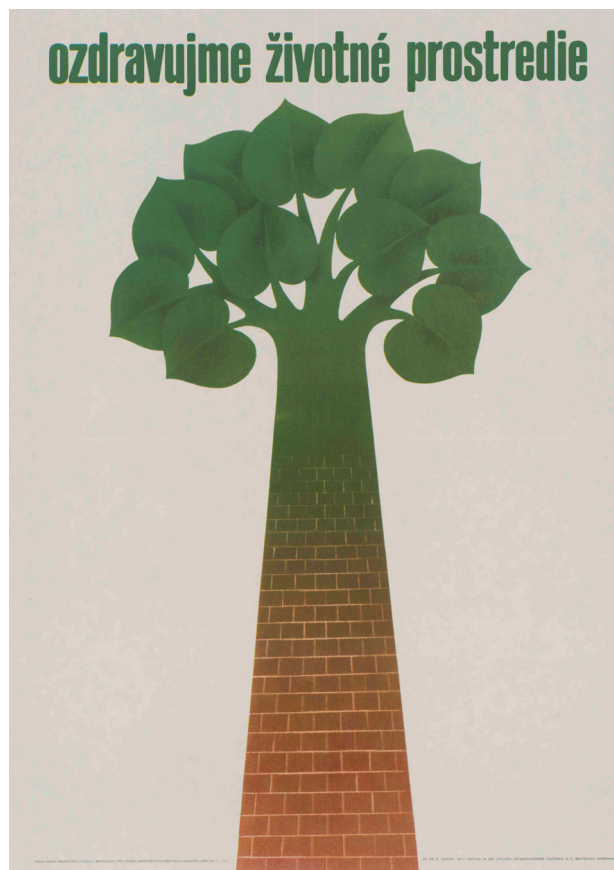
Obr. 10. Plakát autoři Miloslav Disman a Jaromír Čejka, H8-25024, sbírka plakátů OND, ONČD HM NM

Obr. 11. Plakát, jako autorka uvedena Z. Jakobová (pravděpodobně chyba tisku, autorkou asi Adéla Jakobová), 1985, H8-25034, sbírka plakátů OND, ONČD HM NM

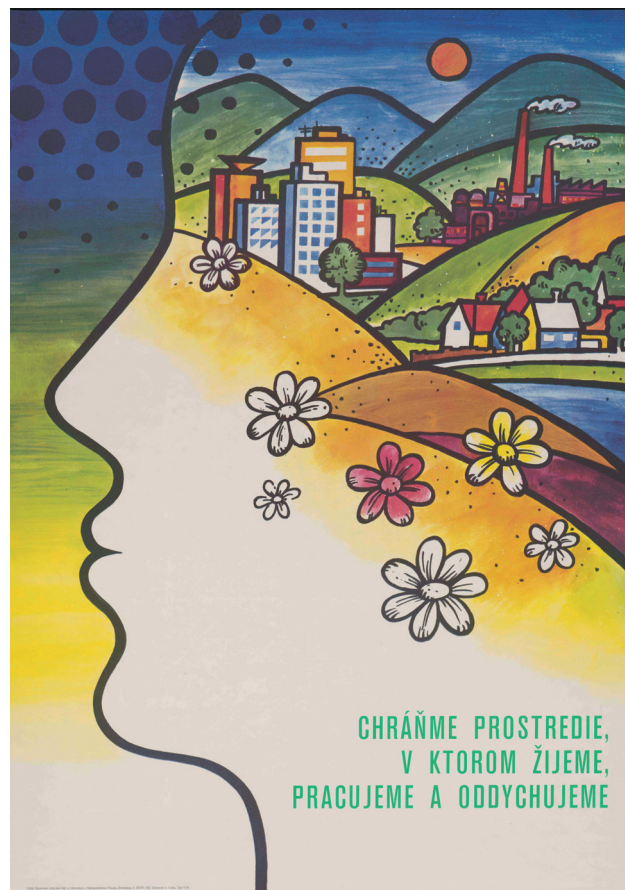
Obr. 12. Plakát, autor neuveden, 1984, H8-25016, sbírka plakátů OND, ONČD HM NM

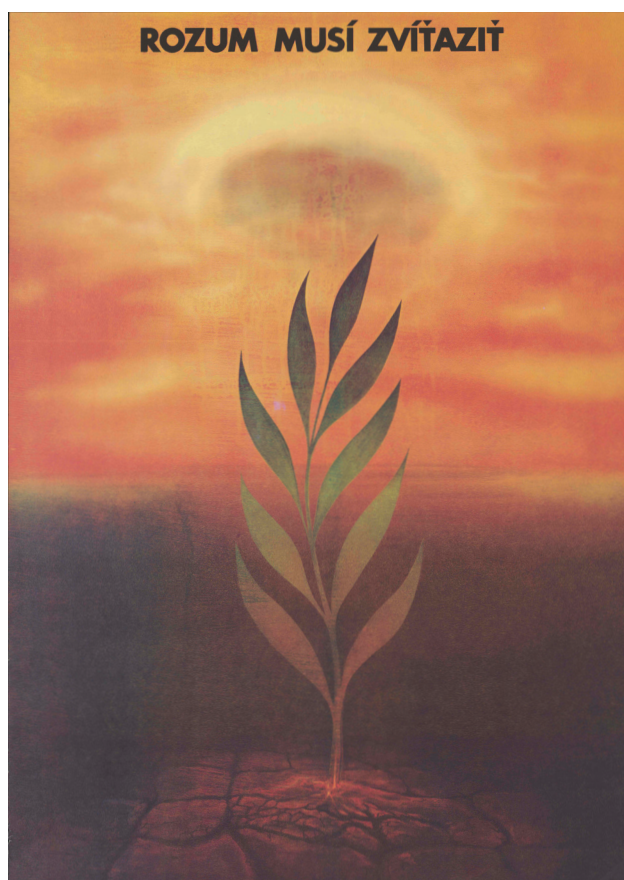
Obr. 13. Plakát, autor Pavel Magát, 1983, H8-25012, sbírka plakátů OND, ONČD HM NM

Obr. 14. Plakát, autor Václav Johanes, 1984, Zdroj: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, podsbírka 10, Historie.

Obr. 15. Plakát, autor Emil Fulka, 1980, H8-2507, sbírka plakátů OND, ONČD HM NM

Obr. 16. Plakát, autor Zdeno Brázdil 1980, H8-2506, sbírka plakátů OND, ONČD HM NM

Obr. 17. Plakát, autor neuveden, 70.-80. léta 20 století, sbírka plakátů OND, ONČD HM NM

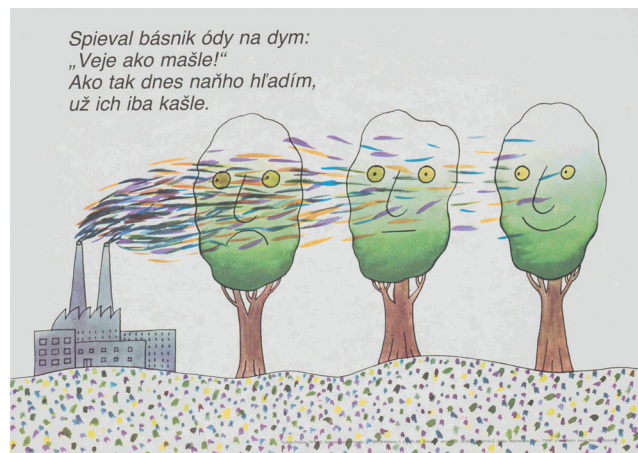
Obr. 18. Série menších plakátů, autor Ondrej Zimka, autoři textu Tomáš Janovic a Benjamin Škreko, 1989, sbírka plakátů OND, ONČD HM NM

sociální aspekt, sehrálo roli i samotné téma přírody. Příroda je zde chápána jako neukončený, neohraničený prostor; v rámci komunistického diskurzu navíc technokraticky nahlížený jako zdroj, nikoli jako partner. Tedy jako bezčasá, ahistorická a nikým nerepresentovaná entita.

V duchu ideologických plakátů se ani topos ochrany přírody neváže na konkrétní krajinu či její reprezentaci. Vyobrazovaná místa jsou s výjimkou infografických ochrannářských a turistických plakátů neadresná, anonymní a imaginární. Dominují dva prostory: továrna a les. Továrna je zpravidla zobrazována jako pramen znečištění, bez identity a bez lidské přítomnosti.

Naproti tomu les na socialistických ekologických plakátech nepředstavuje pouze oběť, ale funguje jako jeviště dění, místo narušení pravidel (člověkem, technikou), prostor života divočiny nebo objekt péče. Významnou roli zde hrála ochrana lokalizovaná do jasně vymezených geografických celků, jako jsou chráněné krajinné oblasti (CHKO) či národní parky.

Plakáty s humornými prvky, které se vyznačují imaginativním a až neadresným charakterem, představují specifickou formu tohoto žánru. Typicky se jedná o ilustrované kompozice (fotografie s humorným obsahem se v tomto kontextu nevyskytují), v nichž mužské postavy narušují společenské normy či přírodní zákonitosti. Tyto scény zpravidla postrádají explicitní sdělení. Případné zacílení je buď skryté, nebo záměrně nejednoznačné. Příkladem tohoto přístupu je komická série šesti plakátů slovenského grafika a oblíbeného dětského ilustrátora Ondreje Zimky, vytvořená na základě scénáře básníků a satiriků z okruhu časopisu *Roháč* Tomáše Janovice a Benjamina Škreka.²⁰ Jeden z plakátů zobrazuje surrealistickou scénu, zasazenou do prokácené krajiny, v níž postava střílí na jelena zbraní stylizovanou do podoby továrny. Atmosféru dotváří krátký volný verš s lehce psychedelickým nádechem. V dalších částech série dominují motivy továren devastujících les. Přestože série

evokuje environmentální témata, postrádá jednoznačné propagační sdělení a působí spíše jako autonomní výtvarné vyjádření než jako nástroj komunikace s jasným cílem. Tak jako u mnoha plakátů státního socialismu zde autorská hravost vítězí nad posláním média.

Z výše uvedeného ikonografického popisu vyplývá, co na plakátech chybí, respektive jaké hodnoty a symboly nejsou prezentovány. Nejvýraznější je absence typických prvků komunistické vizuality, zejména zobrazení žen, které jinak patřily k často užívaným znakům. Tato absence souvisí jednak s nízkou mírou vizuální personalizace ekologického sdělení, jednak s technicistním pohledem na přírodní vědy, v němž dominovaly patriarchální hodnoty. Chybějí také další obvyklé symboly státní propagandy, jako masy, prapory, gesta (např. zatáťe pěsti), profese či heroismus.²¹ Zatímco tedy jazyk ekologických plakátů sdílí s ostatními oblastmi vizuální komunikace státního socialismu didaktický, kolektivistický a apelující charakter, jejich vizuální stránka se výrazně odlišuje.

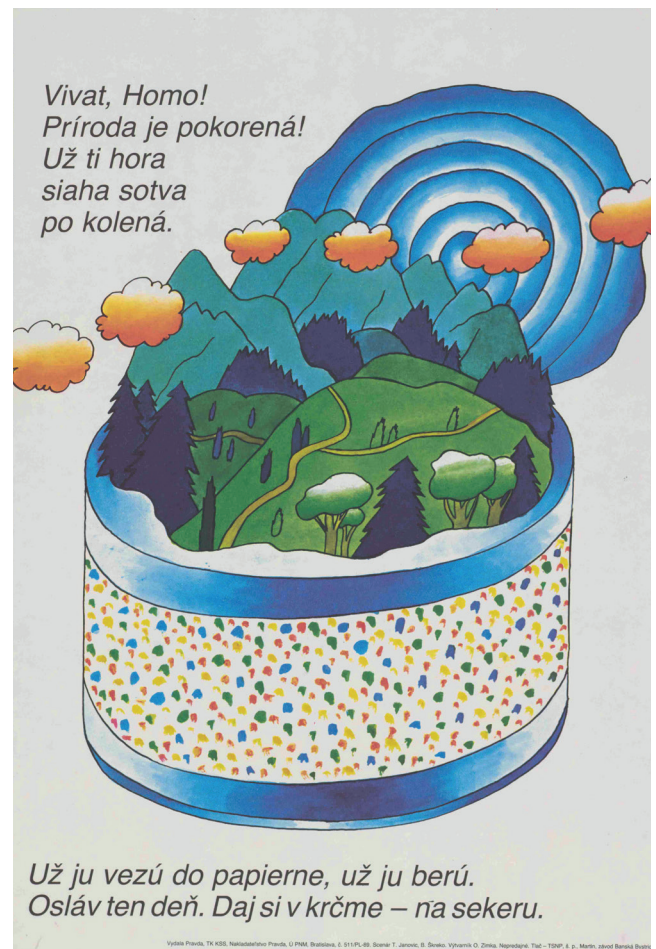
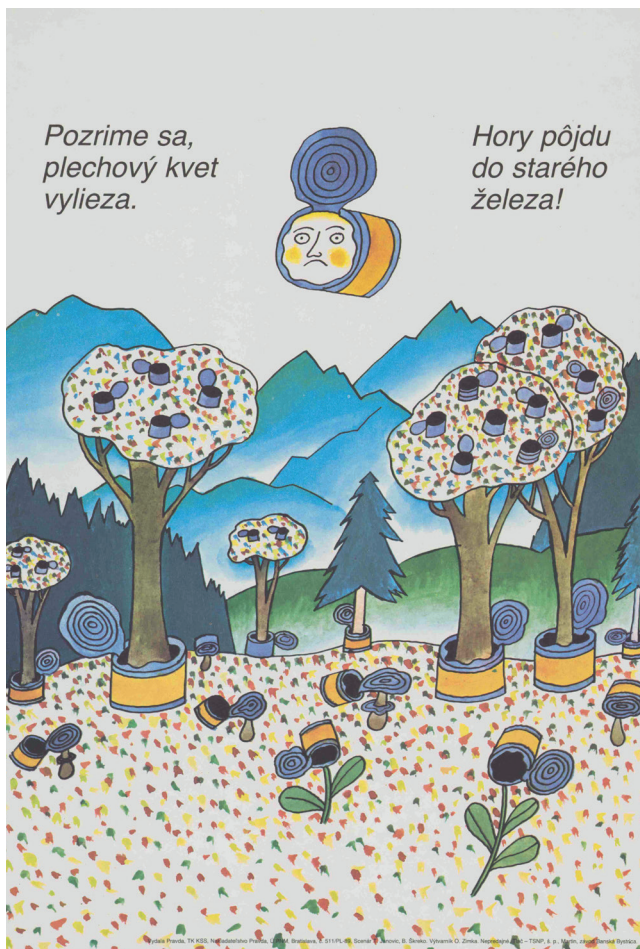
Trienále Ekoplagát jako médium veřejné rezonance

Mohlo by se zdát, že desetitisíce plakátů věnovaných životnímu prostředí, které každoročně vznikaly v normalizačním Československu, představovaly jen další dílek v záplavě ideologického balastu, tvořícího často nevnímanou kulisu. Zvláště když, jak jsem výše popsal, šlo o žánr teprve hledající svůj výraz. Přesto měly, minimálně díky jedné platformě, zajištěnou nečekanou viditelnost.

K zviditelnění tématu životního prostředí v období normalizace přispělo vytvoření poměrně unikátní přehlídky, která prezentovala domácí i zahraniční ekologicky zaměřené plakáty širší veřejnosti. Trienále s názvem Ekoplagát (vždy doplněné rokem konání) vzniklo v roce 1978 jako společný projekt Povážské galérie v Žilině a Ústredia štátnej ochrany prírody v Liptov-

20 Toto trio společně (a s Milkou Lopašovskou) o dva roky dříve pracovalo na humoristické knize: *Výhovorka*, Košice, 1987, 212 s.

21 Na druhou stranu, i přes některé originální a uznávané tvůrce do tohoto pole také nikdy nepronikli umělečtí experimentátoři, kteří se environmentálnímu umění věnovali. Mám na mysli především průkopníka Rudolfa Sikoru.

ském Mikuláši, tedy spoluprací kulturní a přírodovědné sféry.²² Obě instituce spadaly pod Ministerstvo kultury, což odráží propojení ekologického tématu s kulturní politikou státu.

Vznik této přehlídky následoval čtyři roky po založení ostravského festivalu *Ekofilm*, který se zaměřoval na obdobnou tematiku v audiovizuálním prostředí. Obě akce byly součástí širšího dobového trendu, přehlídky a výstavy s ekologickým zaměřením se koncem sedmdesátých let konaly i v dalších zemích socialistického bloku.²³ V československém kontextu však myšlenka Ekoplagátu zároveň navazovala na bohatou tradici pořádání soutěží a cyklických výstav grafického designu, přičemž reflektovala i snahu rozšířit kulturní infrastrukturu na slovenskou část federace.

Ekoplagát představoval pokračování procesu institucionalizace ochrany přírody prostřednictvím jejího pravidelného zviditelňování. Tomu odpovídala jak jeho organizační struktura, tak míra veřejného dopadu. Ústřední postavou přehlídky byla od počátku kurátorka Považské galérie Dana Doricová, v organizačním výboru však zasedali i představitelé establishmentu,

například uznávaný grafik a malíř Miroslav Cipár nebo vedoucí Odboru muzeí, památek a ochrany přírody.²⁴ Navzdory této oficiální povaze se na Ekoplagátu objevovalo překvapivě silné zastoupení zahraničních autorů. První ročník zahrnoval 150 plakátů z 25 zemí, o deset let později jich bylo již 220 z 21 států.²⁵ Vedle „spřátelených“ socialistických zemí byly hojně zastoupeny i státy Skandinávie, Japonsko, Kanada či Velká Británie. V roce 1987, kdy se přehlídka poprvé konala jako soutěžní, získal hlavní ocenění rakouský polyhistor Friedrich Hundertwasser, známý svým nekonvenčním ekologickým přístupem.

Na trienále navazovala putovní přehlídka, kterou během následujících měsíců zhlédly statisíce občanů napříč Československem. Již od prvního ročníku tak Ekoplagát sloužil jako nástroj komunikace ekologických témat směrem k veřejnosti. Mezinárodní účast a skutečnost, že výstava následně putovala po republice, vedly nevyhnutelně ke konfrontaci domácí tvorby se zahraničními standardy jak po stránce výtvarné, tak i obsahové.

22 Dana DORICOVÁ – Miroslav ŽUFFA (ed.), *Ekoplagát '84: sůtažná prehládka vydaných plagátov s tematikou ochrany prírody a životného prostredia*: Považská galéria Žilina, 27. september – 30. november 1984. Žilina: Považská galéria, 1984.

23 Soutěž ochrannářských plakátů v SSSR, *Památky a příroda: časopis státní památkové péče a ochrany přírody*. Praha: Panorama, 1979, roč. 4, č. 9, s. 574.

24 Dana DORICOVÁ – Miroslav ŽUFFA (ed.), *Ekoplagát '84*.

25 Jiří KULICH, Tři příklady ze Žiliny (Ekoplagát '87), *Památky a příroda: časopis státní památkové péče a ochrany přírody*. Praha, 1988, roč. 13, č. 5, s. 294.

Závěr

Plakáty s tematikou ochrany životního prostředí z období státního socialismu představují dosud málo reflektovaný segment československé vizuální kultury. V tomto textu jsem se pokusil analyzovat, jak tento nově vznikající žánr zapadal do rámce oficiální komunikace a jaké prostředky k tomu využíval.

Napojení na vládní aparát a jeho produkční infrastrukturu vedlo k tomu, že ekologická témata byla často podřízena širšímu diskurzu pokroku a společenské odpovědnosti. Plakáty se pohybovaly na pomezí propagace, výchovy a odborné komunikace, přičemž pro ně byla typická nízká míra personalizace a apelativní jazyk sledující občanskou kázeň. Přesto se od ideologicky zatížené produkce výrazně odlišovaly. Postrádaly obvyklé symboly moci, heroismu či kolektivní identity, což souviselo jak s povahou samotného ekologického tématu, tak s dobovým rámcem jeho zpracování.

Absence ustálené žánrové tradice zároveň příležitostně umožnila výtvarníkům rozvíjet imaginativní, často až surrealistické přístupy, které by v jiných oblastech státní vizuální kultury nebyly možné. Nicméně převažující repetitivnost námětů a nízká míra přípustnosti znamenala, že místní tvorba nedosahovala originality zahraničních děl. Výsledkem byla vizuální sdělení oscilující mezi normativním apelem a autonomním výtvarným vyjádřením, mezi jazykovou strohostí a ustálenou obrazovou metaforikou. Ekologické plakáty tak nejen reflektují dobový vztah k přírodě, ale zároveň odhalují limity a paradoxy vizuální komunikace v pozdně socialistickém Československu.²⁶

Navzdory stylové eklektičnosti a pozdnímu nástupu si tyto plakáty, i díky platformám, jako byl Ekoplagát, dokázaly získat pozornost veřejnosti. Jejich aktuálnost posilovalo zapojení humoristů a výtvarníků z obou částí Československa. I proto je lze chápat jako nástroje zviditelňování environmentálních rizik, jako médium, které pomáhalo artikulovat veřejný ekologický zájem. Zájem, který se naplno projevil i v občanských gestech, jakými byly například plakáty pankáčů v ulicích Teplic v listopadu 1989.

Seznam literatury

- Lucie ČESÁLKOVÁ, Mezi univerzálností a exkluzivitou. Systém, diskurz a imaginace audiovizuální reklamy. In: Ondřej TÁBORSKÝ (a kol.): *Spotřební imaginace státního socialismu: reklama v Československu 1948–1989*, Praha 2022, s. 152–153.
- Dana DORICOVÁ – Miroslav ŽUFFA (eds.), *Ekoplagát '84: sůtažná prehliadka vydaných plagátov s tematikou ochrany prírody a životného prostredia*, Žilina 1984.
- Katarína GATIALOVÁ, *Politický plakát na Slovensku v rokoch 1968–1989*, Bratislava 2009, diplomová práce, Filozofická fakulta Univerzity Komenského.
- Elizabeth GUFFEY, *Posters: a global history*, Londýn 2015.

- Richard Hollis, *Stručná historie grafického designu*. Praha 2014.
- Jan HRUBEŠ, *Ekologické proudy v Československu*, disertační práce, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2016.
- Tomáš JANOVIČ – Benjamin ŠKREKO – Milka LOPAŠOVSKÁ, *Výhovorka*. Košice 1987.
- Zdeněk KRÍŽEK, Propagace a životní prostředí. *Propagace*, 1983, roč. 29, č. 2.
- Jiří KULICH, Tři příklady ze Žiliny (Ekoplagát '87). *Památky a příroda: časopis státní památkové péče a ochrany přírody*, 1988, roč. 13, č. 5.
- Doubravka OLŠÁKOVÁ – Jiří JANÁČ, *Kult jednoty: stalinský plán přetvoření přírody v Československu 1948–1964*, Praha 2018.
- Soutěž ochrannářských plakátů v SSSR. *Památky a příroda: časopis státní památkové péče a ochrany přírody*, 1979, roč. 4, č. 9.
- Dušan PAVLŮ, Propagace ochrany a tvorby životního prostředí, *Propagace*, 1979, roč. 21, č. 9.
- Ondřej TÁBORSKÝ, Produkční systém spotřební imaginace. Agentury a propagační oddělení jako kolektivní aktéři reklamního pole. In: Ondřej TÁBORSKÝ (a kol.): *Spotřební imaginace státního socialismu*, Praha 2022, s. 76–117.
- Miroslav VANĚK, Nedalo se tady dýchat. *Ekologie v Českých zemích v letech 1969–1989*, Praha 1996.

Časopisy:

- Památky a příroda: časopis státní památkové péče a ochrany přírody*
Propagace

26 Pro lepší pochopení environmentální vizuality v českém prostředí by bylo vhodné provést další průzkum, např. srovnat plakáty s audiovizuální produkcí, komparovat tvorbu s dalšími zeměmi socialistického tábora nebo i těmi západními. Mnohé by rovněž objasnil orálně-historický průzkum a sledování návaznosti posametové environmentální vizuality.